

Εθνογραφία: Διαμορφώνοντας το σύγχρονο πεδίο

Ενότητα 6β: Ψηφιακή Εθνογραφία
Πέτρος Πετρίδης

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ ΕΞ. 2014-5

ΜΑΘΗΜΑ ΣΥΝΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ του τομέα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

Σημεία Εστίασης της Διάλεξης

- Μεθοδολογικά και θεωρητικά ζητήματα αναφορικά με την εθνογραφική διερεύνηση πεδίων που σχετίζονται με τον *Κυβερνοπολιτισμό*.
- Για τον Arturo Escobar, ο όρος *Κυβερνοπολιτισμός* αναφέρεται στις Νέες Τεχνολογίες δύο περιοχών:
  - Α) Στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, το Διαδίκτυο και γενικότερα στις ΤΠΕ και
  - Β) στις βιοτεχνολογίες.

Escobar A. 2000. «Welcome to Cyberia: Notes on the Anthropology of Cyberculture». Στο Bell D. & Kennedy M.B. *The Cybercultures Reader*, (σελ. 56-76). London and New York: Routledge.

Επιτόπια Έρευνα με Συμμετοχική Παρατήρηση

- Μετακίνηση του εθνογράφου στον γεωγραφικό χώρο, μακριά από το δικό του πολιτισμό.
- Την παραμονή του με τα μέλη του «Άλλου» πολιτισμού για ένα παρατεταμένο χρονικό διάστημα.
- Η μελέτη γίνεται εντός συγκεκριμένων γεωγραφικών ορίων.
- Η έννοια του πεδίου είναι καταλυτική στην ανθρωπολογία. Το κρίσιμο στην ανθρωπολογία φαίνεται να είναι περισσότερο το **που** και το **πως** παρά το **τι**.

Gupta A. & Ferguson J. 1997: *Anthropological Locations: Boundaries and Grounds of a Field Science*
Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

Εθνογραφία και Διαδίκτυο

- Σε αντίθεση με την «παραδοσιακή» επιτόπια έρευνα η οποία προϋποθέτει τη μακρόχρονη παραμονή και συμβίωση του εθνογράφου με την πολιτισμική ομάδα που διερευνά, στην εθνογραφική προσέγγιση του Διαδικτύου είναι ουσιαστικά αδύνατο τόσο για τον εθνογράφο όσο και για τους συνομιλητές του να είναι συνδεδεμένοι επί μονίμου βάσεως.
- Συνεπώς, ο εθνογράφος είναι αναγκασμένος να αποχωρεί και να επιστρέφει συνεχώς στο πεδίο της έρευνας με αποτέλεσμα να μην μπορεί να σχηματίσει μία ολιστική εικόνα, αλλά και να απουσιάζει από το πεδίο τη στιγμή που συμβαίνουν γεγονότα που θεωρούνται σημαντικά.

Hine C. 2000. *Virtual Ethnography.* Sage Publications

Παρατηρήσεις

- Η αδυναμία ολιστικής προσέγγισης είναι παρούσα και στο πλαίσιο της «παραδοσιακής» εθνογραφικής έρευνας.
- Η τήρηση εν είδη αρχείου των όσων λαμβάνουν χώρα σε ένα διαδικτυακό περιβάλλον, επιτρέπει στον/στην εθνογράφο να έχει πρόσβαση στα όσα ειπώθηκαν και έγιναν ακόμη και ύστερα από την επιτέλεσή τους.
- Το web 2.0 μας επιτρέπει να είμαστε μονίμως συνδεδεμένοι.
- Προϋποθέτει ότι μια σχετική έρευνα γίνεται αποκλειστικά *online*.

Δυνητικό/Πραγματικό 1

- Η κυρίαρχη αντίληψη είναι το Virtual VS Real.
- Το 1984, ο William Gibson, στο μυθιστόρημα «Νευρομάντης» (*Neuromancer*), θα εισάγει την έννοια του Κυβερνοχώρου ορίζοντάς τον ως «μία συμβατική παραίσθηση την οποία μοιράζονται κάθε μέρα δισεκατομμύρια χειριστές σε ολόκληρο τον κόσμο. Παιδιά που μαθαίνουν τις μαθηματικές έννοιες... Μια γραφική αναπαράσταση των πληροφοριών που προέρχονται από όλους τους κομπιούτερ της ανθρωπότητας. Αφάνταστη πολυπλοκότητα. Φωτεινές γραμμές μέσα στο αδιάστατο του ανθρώπινου νου, συμπλέγματα και γαλαξίες πληροφοριών. Σαν τα φώτα μίας πόλης που αφήνουν τη θέση τους...» ([1984] 1998: 66).

Δυνητικό/Πραγματικό 2

- Ο Douglas Rushkoff, στο βιβλίο του «*Coping In Cyberia*», ορίζει τον Κυβερνοχώρο ως το μέρος όπου πηγαίνει ένας επαγγελματίας όταν συμμετέχει σε μια τηλεφωνική επικοινωνία, το μέρος όπου πηγαίνει ένας σαμάνος πολεμιστής όταν ταξιδεύει έξω από το σώμα του, το μέρος όπου πηγαίνει κάποιος όταν χορεύει με μουσική *acid house*, βιώνοντας την ευφορία μιας *techno-acid* έκστασης. Κυβερία είναι ο τόπος όπου υπαινίσσονται τα μυστικά διδάγματα κάθε θρησκείας, οι θεωρητικές συνισταμένες κάθε επιστήμης και οι πιο οργιώδεις συλλήψεις κάθε φαντασίας. Η ευκολότερη πρόσβαση σε αυτό το εξωδιαστατικό βασίλειο γίνεται μέσα από τον υπολογιστή...Οι άνθρωποι μπορούν να επικοινωνούν ανεξάρτητα από το χρόνο και το χώρο και να καταναλώνουν τον πραγματικό τους χρόνο εκεί μέσα.

Δυνητικό/Πραγματικό 3

- Αυτή η αντίστιξη τις περισσότερες φορές ήταν αξιολογική.
- Σώματα λόγων που είτε καταδίκάζαν είτε εξέφραζαν μια υπεραισιόδοξη άποψη για τις τεχνολογίες.
- Και οι δύο οπτικές συγκροτούσαν τη ρητορική τους ακριβώς στην ίδια βάση.
- Ασώματη τηλεπαρουσία
- Αποχωρικοποιημένη εμπειρία

Συνεντεύξεις: Προβληματισμοί

- Στο πλαίσιο της διαδικτυακής επικοινωνίας είναι αδύνατο για τον ερευνητή να εντοπίσει σημαντικά «κοινωνικά ίχνη» (φύλο, ηλικία, εθνότητα, μη λεκτικές εκφράσεις, τροπές του λόγου).
- Ταυτόχρονα οι συνομιλητές του μπορούν να παρουσιάζουν και να επιτελούν επιλεκτικά τον εαυτό τους σε σχέση με τα παραπάνω.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ: FtF vs CMC

- Η σύγκριση γινόταν μεταξύ της διαδικτυακής και της πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνίας, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η πρώτη είναι πιο φτωχή από τη δεύτερη.
- Αντί να αντιπαραβάλουμε τη διαδικτυακή με την πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία, θα ήταν πιο γόνιμο να συγκρίνουμε τους τρόπους με τους οποίους κατασκευάζεται και λειτουργεί η διαδικτυακή επικοινωνία ανάμεσα σε διαφορετικούς δικτυακούς χώρους.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ: Κοινωνικά Ίχνη

- Η δικτυακή επικοινωνία αποτελεί μια εναλλακτική επικοινωνιακή διαδικασία με το δικό της λεξιλόγιο, συντακτικό και σημειολογία.
- Ειδικοί οπτικοί-εικονικοί κώδικες που δηλώνουν συναισθηματικές καταστάσεις (*emoticons*), καθώς και συντομογραφίες είναι δύο τέτοιες περιπτώσεις.
- Επομένως, η δικτυακή επικοινωνία δε στερείται κοινωνικών δεικτών, αλλά αντίθετα παρουσιάζει μία «πλούσια» εναλλακτική «γραμματική».

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ 3: Identity Play

- Η επιλεκτική παρουσίαση του εαυτού δεν απουσιάζει απαραίτητα από τα υπόλοιπα χωροχρονικά πλαίσια της καθημερινής ζωής.
- Κάποιοι ερευνητές υποστήριξαν ότι, παρόλο που η επικοινωνία μέσω Διαδικτύου αφήνει αρκετό χώρο για την εναλλακτική παρουσίαση της ταυτότητας των υποκειμένων, τις περισσότερες φορές οι χρήστες είτε δεν παρουσιάζονται εναλλακτικά είτε το κάνουν μόνο στην αρχή και σταδιακά φανερώνουν την «πραγματική» τους ταυτότητα.
- Βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το εκάστοτε πλαίσιο και αυτή.

Η Υλικότητα του Μέσου και η Θεματική

- Η επικοινωνία είναι text based.
- Θεματική: Κυρίως παιχνίδια. Η έμφαση δίνεται στο Identity Play.

Μεταστροφή

- Μετατόπιση και προς off line περιβάλλοντα.
- Προσπάθεια ανίχνευσης συνδέσεων on/off.

Χώρος και Θέμα

- Η γεωγραφική εγγύτητα που αποτελεί βασική συνθήκη ύπαρξης των παραδοσιακών κοινωνικοτήτων παύει να κατέχει κεντρική θέση στο πλαίσιο του διαδικτύου.
- Βασικό σημείο «συνάντησης» των υποκειμένων στο Διαδίκτυο γίνεται το κοινό «θέμα». Το θέμα σε αυτήν την περίπτωση είναι ο «χώρος» στον οποίο συγκροτείται η εκάστοτε κοινωνικότητα.

Χώρος και Λόγος

- Συγκροτείται ένας νέος «συμβολικός» χώρος που παραπέμπει άμεσα στο γεωγραφικό και ο οποίος κατασκευάζεται κυρίως μέσω του λόγου των χρηστών του Διαδικτύου.
- Οι μεταφορές που χρησιμοποιούν τα υποκείμενα για τη δράση τους στα πλαίσια του Διαδικτύου («περιήγηση», «μέσα», «έξω», «δικτυακή τοποθεσία», «παράθυρο», «θύρα») αποτελούν γεωγραφικές μεταφορές
- Στο βαθμό που η γλώσσα δεν ερμηνεύει απλώς την πραγματικότητα, αλλά ταυτόχρονα την κατασκευάζει, οδηγούν σε μία συμβολική χωρικοποίηση που σχετίζεται άμεσα με τη γεωγραφία και τις φυσικές τοποθεσίες.

Παιχνίδια Ρόλων

- Δυνητικοί χώροι παιχνιδιών
- Vent Rage

Βίντεο: <https://www.youtube.com/watch?v=jOYXSjg638w>

Βίντεο: <https://www.youtube.com/watch?v=CyoGxeqmtRc>

Παραγωγή Χώρων/Συσχετίσεων με Χώρους

- Απαγορεύσεις προβολών και πρόσβασης σε διαφορετικές χώρες.
- Διαφορετικές τιμές και υποδομές.
- Αναζητήσεις και αποτελέσματα βάση γεωγραφικής τοποθεσίας
- Geotagging
- Google Maps
- Gps
- Adwords
- Δημιουργία και διεκδίκηση χώρων.

Stop the cyborgs

**No Surveillance
Devices**

Acta

Πηγή:
<http://www.laquadrature.net/en/action-required-on-crucial-acta-votes>

Πηγή: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anti-ACTA-Demonstration_in_Frankfurt_am_Main_2012-02-11_%2810%29.jpg

CCBY image by Heiko S

Αραβική Άνοιξη

Πηγή:
<http://govbooktalk.gpo.gov/tag/arab-spring/>

Πηγή:
<http://theconversation.com/egypt-uprising-much-more-than-just-a-twitter-revolt-15444>

ΣΥΝΕΠΩΣ

- Ίσως ένα διαδικτυακό *site*, να μην αποτελεί πεδίο με την παραδοσιακή έννοια, αλλά παρ' όλα αυτά συνιστά ένα πεδίο «περίπλοκων δικτύων κοινωνικών σχέσεων, που στην πραγματικότητα βρίσκονται διασκορπισμένα σε γεωγραφικούς χώρους».
- Το Διαδίκτυο δεν αποτελεί απλώς ένα μονολιθικό και α-τοπικό Κυβερνοχώρο. Συγκροτείται ως σύνολο τεχνολογιών που ενσωματώνονται σε ήδη υπάρχουσες πρακτικές και σχέσεις εξουσίας της καθημερινής ζωής μέσω της χρήσης τους από διάφορους ανθρώπους σε διάφορες τοποθεσίες.

Lysloff R. 2003. «Musical Community on the Internet: An On Line ethnography».

Miller D. & Slayter D. 2000. *The Internet. An Ethnographic Approach*. Oxford, New York: BERG.

Πολυτοπική Εθνογραφία

- George Marcus: Πολυτοπική εθνογραφία
- Η ταυτότητα ενός προσώπου ή μίας ομάδας δεν εξαρτάται μόνο από τις ορατές δραστηριότητες που εντοπίζονται σε ένα συγκεκριμένο πεδίο δράσης.
- Δομούνται «σε διάφορα πεδία δραστηριοτήτων» και αναδύονται ως πολυτοπικές και διεσπαρμένες.
- Υποκείμενα που δεν ορίζονται ως λαοί και δεν εντοπίζονται σε σαφώς περιχαρακωμένους χώρους.
- Ο εθνογράφος που υιοθετεί αυτήν τη μέθοδο «ακολουθεί» τις μετακινήσεις των υποκειμένων από τον έναν τόπο στον άλλο, τις ροές των αντικειμένων ή ομάδων αντικειμένων.

Marcus E.G. 1998. *Ethnography Through Thick & Thin*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Appadurai A. *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge University Press.

Ομότιμα Δίκτυα/Peer to Peer

- Ομότιμα δίκτυα (γνωστότερα ως P2P) είναι τα τεχνοκοινωνικά δίκτυα που συγκροτούνται μέσω των πρακτικών της ανταλλαγής και διαμοιρασμού ψηφιακών αρχείων (μουσικής, κινηματογραφικών ταινιών, λογισμικών, φωτογραφιών, ηλεκτρονικών βιβλίων)
- Τι είδους τεχνοκοινωνικότητες αναδύονται μέσω του διαμοιρασμού αρχείων.
- Ποιες οι πρακτικές, οι λόγοι και οι πεποιθήσεις τους αναφορικά με το διαμοιρασμό αρχείων και τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας

Πολυτοπική/Συναρμογές Χώρων

- Οι τόποι και οι χώροι υλοποίησης της έρευνας.
- Online περιβάλλοντα
- Home studios
- Άλλοι χώροι (εφήμεροι και μη)
- Μελέτη κειμένων/πολυ-κειμενικότητα

Πολυτροπική/Συναρμογή Μεθόδων-Τεχνικών

- Συμμετοχική Παρατήρηση (επανάληψη)
- Συνεντεύξεις
- Ομαδικά εστιασμένες συνεντεύξεις/συζητήσεις
- Ανάλυση λόγου που παράγουν α) τα διάφορα *sites*, β) άλλων κειμένων (αντιπειρατικές αφίσες και διαφημίσεις)
- Έλαβα υπόψη μου διάφορα ντοκιμαντέρ με θέμα την ανταλλαγή αρχείων, το διαμοιρασμό και την ψηφιακή δημιουργία. Πολλά από αυτά τα ντοκιμαντέρ παράγονταν από «ιδιοκτήτες» των *trackers* ή και από «απλούς» χρήστες. Διανέμονταν επίσης μέσω των *trackers*.
- Στατιστικές μελέτες και δημοσιεύματα

Ιδιαιτερότητα του Αρχείου

- Προκύπτει και μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα μεθοδολογική ιδιαιτερότητα. Τι επίπτωση υπάρχει στις τεχνικές συλλογής δεδομένων όταν πολύ συχνά οι ερωτήσεις που σκοπεύει να θέσει ο ανθρωπολόγος έχουν ήδη κάπου συζητηθεί και αποθηκευτεί με τη μορφή αρχείου.
- Ποια η ιδιαιτερότητα της περίπτωσης όπου ο εθνογράφος ενώ θέλει να συνομιλήσει με ανθρώπους συχνά καταλήγει σε μεγάλο βαθμό σε έρευνα αρχείου; Ενός αρχείου παρ' όλα αυτά από το οποίο δε μας χωρίζει μεγάλη χρονική απόσταση (όπως στην παραδοσιακή έρευνα αρχείου), αλλά λίγοι μήνες, ημέρες, ώρες.
- Σε αντίθεση με την «παραδοσιακή» έρευνα αρχείου, ο εθνογράφος έχει τη δυνατότητα να πυροδοτήσει εκ νέου την αρχειοθετημένη συζήτηση αναζωογονώντας κατ' αυτόν τον τρόπο το αρχείο.

Αρχείο

- Έμφαση όχι μόνο στο τι μας λέει, δηλαδή τι έχει γραφτεί σε αυτό, αλλά ποια είναι η λογική της συγκρότησής του.
  - Τι μπορεί να ειπωθεί έτσι ώστε να έχει νόημα.

Foucault M. 1987. *Η Αρχαιολογία της γνώσης*. Αθήνα. Εξάντας

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- ▶ Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- ▶ Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- ▶ Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημείωμα Αδειοδότησης

▶ Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση, Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- ▶ που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
  - ▶ που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
  - ▶ που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο
- ▶ Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.